

освіти», «Соціалістичної культури», «Школяра», «Радянської школи», «Учительской газеты». Змінами соціально-політичних обставин на шляху демократизації радянського суспільства характеризувався період 1985–1990 рр. Гуманістична й демократично-творча спрямованість навчального процесу в контексті розвитку педагогіки співробітництва фактично ознаменувала прорив в удосконаленні освітнього простору ХХ століття.

Отже, матеріали з висвітлення проблем соціального виховання на шпальтах педагогічних періодичних видань ХХ століття містять значний інформаційний потенціал щодо створення в суспільстві умов та заходів, спрямованих на оволодіння й засвоєння підростаючим поколінням загальнолюдських і спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування в нього соціально-позитивних ціннісних орієнтацій.

Список використаних джерел

1. Березівська Л. Д. Реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті : монографія / Л. Д. Березівська. – Київ : Богданова А. М., 2008. – 406 с.
2. Коляда Н. М. Позашкільна піонерська робота в Україні (перша половина 30-х років ХХ ст.) / Н. М. Коляда // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 66. – Херсон : ХДУ, 2015. – С. 20–26.
3. Лобода С. М. Педагогічна творчість учителя на шпальтах вітчизняної преси ХХ століття: протистояння ідей : монографія / С. М. Лобода ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. – 504 с.

Т. Л. Гавриленко

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (1991–2001)

Вивчення організаційно-педагогічних засад розвитку початкової освіти як цілісного утворення в структурі шкільної освіти України протягом 1991–2001 рр. потребує залучення широкого кола опублікованих і неопублікованих джерел. Проблему використання джерелознавчого підходу як методу пізнання педагогічного минулого досліджує Л. Д. Березівська [1]. Спираючись на підходи до класифікації джерел, запропоновані українськими істориками-педагогіки (О. В. Адаменко, Л. Д. Березівська, Н. М. Гупан, Н. П. Дічек, Н. М. Коляда, О. Б. Петренко, О. В. Сухомлинська та ін.), та враховуючи специфіку й логіку окресленого дослідження, умовно поділяємо його джерельну базу за походженням і змістом на шість груп.

До першої групи належать *законодавчі та нормативні документи*, які визначали ідеологію й стратегію державної освітньої політики; регулювали функціонування системи освіти; відображали вимоги щодо організаційного, змістового та процесуального складників початкової освіти. Це закони, накази, постанови Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради України; накази, рішення, розпорядження, інструкції Міністерства освіти України. Зазначені документи представлені переважно в офіційному виданні Міністерства освіти України – «Інформаційному

збірнику Міністерства освіти України» (1991–2001), педагогічній пресі, а також в окремих збірниках (Законодавчі та нормативні акти про освіту в Україні, 1999; Законодавство України про освіту, 2002; Нормативно-правове забезпечення освіти: у 4-х ч., 2004). Аналіз цих джерел дає змогу виявити основні тенденції та суперечності в розвитку початкової освіти означеного періоду, зіставити задекларовані положення з реальними результатами.

Важливими для нашого дослідження є також нормативні документи, у яких окреслено зміст початкової освіти: Державний стандарт початкової освіти, навчальні плани та програми для початкових класів. Їх вивчення дало можливість простежити трансформацію змісту початкової освіти; визначити державні вимоги до освіченості молодших школярів; перелік навчальних предметів, їх змістове наповнення й співвідношення.

Другу групу джерел становить *діловодна документація* – звіти, доповідні записки, інформації, листування, протоколи та стенограми колегій Міністерства освіти України, освітянських нарад різного рівня, що стосувалися початкової освіти. Ці документи здебільшого зберігаються у фондах архівних установ України. Особливу науково-інформаційну цінність для нашого дослідження мали матеріали ЦДАВО України (фонд 166 – Міністерство освіти України, описи 17, 18), які доповнюють або компенсують друковані джерела з питань розвитку початкової освіти в обраних хронологічних межах. Привертають увагу джерела, що зберігаються в архіві відділу початкової освіти Інституту педагогіки НАПН України. Їх вивчення допомагає, зокрема, простежити процес розроблення Державного стандарту початкової освіти в другій половині 90-х рр. ХХ ст. Зауважимо, що значний пласт архівних документів уперше вводиться до наукового обігу.

В окрему, третю групу джерел, слід виділити *статистичні матеріали*, що містять дані про динаміку мережі навчальних закладів, які надавали початкову освіту; прийом учнів до 1-х класів; контингент молодших школярів, їх розподіл за типами шкіл, за мовою навчання; чисельність учителів початкових класів, їхній освітній рівень; стан навчальної та матеріально-технічної бази навчальних закладів тощо. Основний масив цієї інформації знайшов відображення в щорічних зведених звітах Міністерства освіти України, що зберігаються в зазначеному вище фонді ЦДАВО України, і збірниках статистичних матеріалів, підготовлених переважно до підсумкових засідань колегій Міністерства освіти України. Аналіз таких джерел дав можливість простежити основні тенденції в організації початкової освіти протягом 1991–2001 рр., зіставити їх із 50-ми – 80-ми рр. ХХ ст., визначити досягнення й прорахунки досліджуваного періоду.

До четвертої групи належить *навчальна та науково-методична література*, яка використовувалася в українських школах. Аналіз підручників і навчальних посібників для молодших школярів із різних предметів дав змогу простежити зміни в їх змістовому наповненні, принципах побудови, виховній спрямованості тощо. Вивчення навчально-методичної літератури допомогло визначити особливості організації

навчально-виховного процесу; основні завдання, методичні принципи та прийоми викладання навчального матеріалу з певного предмета, що вивчався в початкових класах.

П'ята група представлена *матеріалами періодичних видань*, які поряд з іншими містять фактичний матеріал для вивчення розвитку початкової освіти в окреслених хронологічних межах – «Дошкільне виховання» (1991–2001), «Рідна школа» (1992–2001), «Педагогіка та психологія» (1993–2001), «Початкова школа» (1991–2001), «Шлях освіти» (1995–2001), «Педагогічна газета» (2000–2001), «Освіта» (1991–2001), «Освіта України» (1996–2001). Особливий інтерес для нашого дослідження представляє журнал «Початкова школа», на сторінках якого висвітлювалися новітні ідеї педагогіки й методики початкового навчання, презентувалися концепції розвитку української початкової школи, проекти державного стандарту; відбувалося обговорення результатів експериментальних досліджень у галузі початкової освіти тощо. Загалом використання цієї групи джерел дало можливість простежити зміни в змістовому та процесуальному складниках початкової освіти.

Шосту групу становлять *наукові праці* (монографії, дисертації, наукові публікації тощо) учених протягом 1991–2001 рр., присвячені різним питанням початкової освіти.

Отже, виявлена, систематизована та класифікована за групами джерельна база є цілком достатньою для розкриття організаційно-педагогічних засад розвитку початкової освіти в Україні впродовж 1991–2001 рр. Комплексне використання різних видів джерел, їх аналіз і співставлення сприяють вирішенню дослідницьких завдань.

Список використаних джерел

1. Березівська Л. Д. Джерельна основа історико-педагогічних досліджень як методологічна проблема / Л. Д. Березівська // Сучасні вимоги до організації та проведення історико-педагогічних досліджень : зб. матеріалів наук.-методол. семінару / ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [редкол.: Березівська Л. Д. (голова редкол.), Лапаєнко С. В., Сухомлинська О. В., Тарнавська С. В. ; літ. ред. Дерев'янко Т. М.]. – Київ : [ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського], 2017. – С. 6–7.

Ю. А. Клименко

ЕСПЕРАНТО-ПЕРІОДИКА ЯК ДЖЕРЕЛО ПЕДАГОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ (20–30-ті рр. ХХ ст.)

Есперанто – найбільш поширена планова міжнародна мова, яка не претендує замінити собою етнічні мови, а прагне стати допоміжним засобом спілкування різномовних людей. На особливу увагу дослідників заслуговує хронологічний період 20–30-х років ХХ століття – час, коли есперантизм був популярним громадським рухом, що мав підтримку влади й громадськості.